

ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ: Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΔΑΣΚΑΛΩΝ¹

Μπίλη Βέμη

Δρ. Αρχαιολόγος

Για να γίνει ευρύτερα κατανοητός ο ρόλος των μνημείων στο κοινωνικό σύνολο, γεγονός που θα έχει συνέπεις τόσο στην ποιότητα της ζωής των ανθρώπων όσο και στην τύχη των ίδιων των μνημείων, είναι απαραίτητη η γνωριμία και η ουσιαστική σχέση των ανθρώπων με αυτά, σχέση που δύναται να υπάρξει χωρίς την κατάλληλη παιδεία. Η εκπαίδευση καλείται να αναλάβει ενα καίριο ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση από τις πρώτες κιόλας βαθμίδες της, και ιδιαίτερα από το δημότικό σχολείο. Καλείται να συντελέσει στη διαμόρφωση πολιτών, που να είναι σε θέση να εκπιμόσουν και να χαρούν την παρουσία των μνημείων στο περιβάλλον τους και να αναπτύξουν μια στάση σεβασμού απέναντι σ' αυτά, πράγμα που θα συντελέσει, ανάμεσα σε άλλα, και στην επιβίωση και την προστασία τους. Δεν αρκεί το επίστομο κράτος να πάρειν καποια μέτρα προστασίας και ανάδειξης των μνημείων πρέπει να είναι υπόθεση του κάθε υπεύθυνου πολίτη να πάρειν θέση και να συμμετέχει – κατά την κλίμακα και τα μέτρα του – στην προστασία και τη «χρήση» των μνημείων της πολιτισμικής κληρονομίας.

Από τη δημιουργία μιας στενότερης σχέσης μεταξύ των μνημείων και της εκπαίδευσης – και μάλιστα της Δημοτικής εκπαίδευσης – δεν θα «ωφεληθούν» μόνο τα μνημεία αλλά και η ιδιαίτερη εκπαιδευτική διαδικασία, η οποία συναντά σε αυτά – όταν υπάρχουν οι κατάλληλες γνώσεις για τη χρησιμοποίησή τους – έναν παράγοντα που κάνει τη διδασκαλία πολλών μαθημάτων πολύ πιο ενδιαφέρουσα και αποτελεσματική. Κλειδιά για όλες αυτές τις εκπαιδευτικές δυνατότητες που κρύβει η προσέγγιση, των μνημείων είναι η κατάλληλη προετοιμασία των ίδιων των δασκάλων στη διάρκεια των σπουδών τους.

Τα μνημεία του παρελθόντος και η σύγχρονη κοινωνία

Η εξέταση του κοινωνικού ρόλου των μνημείων δεν μπορεί να διαχωριστεί από τη διερεύνηση της αξίας – ή των αξέων – που αντιπροσωπεύουν τα μνημεία του παρελθόντος για κάθε συγκεκριμένη κοινωνία καθώς και το νότιμα που η δεδομένη κοινωνία ανακαλύπτει και αποδίδει σ' αυτά. Γιατί, αντιθέτω με κάποιες ιδιότητες ή χαρακτηριστικά, όπως το υλικό ή το μέγεθος, που είναι αναπόσπαστα, δεμένα με ένα μνημείο, το νότιμα και η αξία του ποικίλλουν, χρειάζεται να αναζητηθούν μέσα από μια ερμηνευτική διαδικασία και να προσδιοριστούν σε σχέση πάντοτε με το ανθρώπινο σύνολο, που ενδιαφέρεται για το μνημείο και που το εντάσσει στη ζωή του.

Άλλο νόημα είχαν τα μνημεία για κείνους που τα έφτιαχαν (μπορεί να είχαν, για παράδειγμα, μαγικό-θρησκευτικό χαρακτήρα), κι άλλο έχουν για τους συλλέκτες του 20ού αι., που τα βρίσκουν

ελκυστικά εξαιπτίας της αισθητικής τους αρτιότητας. Άλλη αξία έχουν για τον ερευνητή, κι άλλη για τον αρχαιοκάπηλο. Άλλη για τα παιδιά που παιζουν γύρω τους, στους κρυψώνες που τους προσφέρουν, άλλη για όποιον τα χρησιμοποιεί με ελαφριά συνειδήση ως οικοδομικό υλικό ή κάτια που από την πίεση μιας επιτακτικής ανάγκης (ας θυμηθούμε ότι βιαστικά μπαζώματα των τειχών σε άλλες εποχές, για την αντιμετώπιση αιφνίδιων εχθρικών επιδρομών). Διαφορετικά και επιλεκτικά – εις βάρος κάποιων ιστορικών περιόδων – έβλεπαν τα μνημεία με τον ρομαντισμό της εποχής τους οι Δυτικοευρωπαίοι περιηγητές των προηγούμενων αιώνων, με άλλο πνεύμα τα αντιμετωπίζει σήμερα η αρχαιολογική υπηρεσία ή ο εκάστοτε υπεύθυνος για τον τουρισμό οργανισμός.

Επομένως, γίνεται φανερό, ότι η σχέση μας με τα μνημεία δεν είναι κατά δεδομένο και αυτονόητο, αλλά αποκτά διαφορετικό περιεχόμενο, ανάλογα με την ψυχική φόρτιση που αυτά γεννούν μέσα μας όταν τα προσεγγίζουμε, και η σ-

ποιά εξαρτάται τόσο από τα ιδιαιτέρα συστήματα αναφοράς μας, διανοητικά, ψυχολογικά, ιστορικά, πολιτιστικά, σ-σο και από τις εκάστοτε ψυχικές μας ανάγκες, ατομικές και συλλογικές.

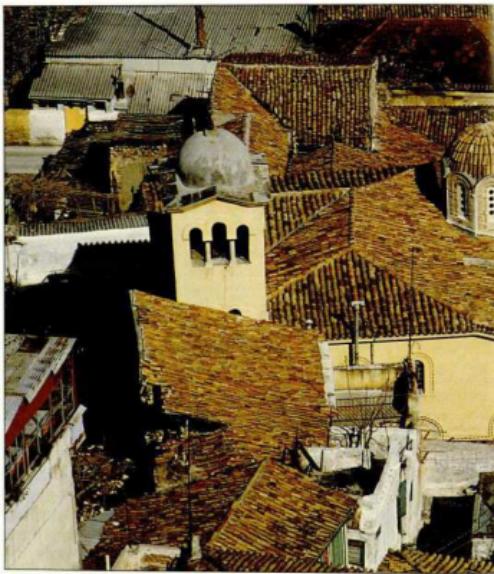
Θα ήθελα να επιμείνω λίγο στο θέμα των ψυχικών αναγκών που καλύπτουν η μπορούν να καλύψουν οι σχέσεις μας με τα μνημεία, επειδή στους περισσότερους ανθρώπους λειτουργούν κατά κανόνα ασυνειδήτα.

Τα μνημεία λόγου χάριν, συνδέονται με το θέμα της πρωσπικής αλλά και της συλλογικής ταυτότητας –είτε είναι θρησκευτική, είτε εθνική ή πολιτιστική. Το θέμα της ταυτότητας, της καταγωγής, της ρίζας, με το οποίο μας συνδέουν με τη μνημεία, επειδή στους περισσότερους ανθρώπους λειτουργούν κατά κανόνα ασυνειδήτα.

Τα μνημεία λόγου χάριν, συνδέονται με το θέμα της πρωσπικής αλλά και της συλλογικής ταυτότητας –είτε είναι θρησκευτική, είτε εθνική ή πολιτιστική. Το θέμα της ταυτότητας, της καταγωγής, της ρίζας, με το οποίο μας συνδέουν με τη μνημεία του παρελθόντος και του οποίου αποτελούν κύριες πηγές γνώσης, είναι ίδιαιτέρα ζωτικό⁵. Όπως το διατύπωσε κι ένας απόλος ανθρώπων: «Μ' αρέσουν οι ρίζες. Τα φυτά δεν μεγαλώνουν σωστά χωρίς αυτές. Ούτε οι άνθρωποι». Αυτά τα ξεχνάμε σε συνθήκες ρουτίνας. Αρκεί όμως να εμφανισθεί κάποια απειλή, για να δούμε τη γενική προσοχή να στρέφεται προς τα μνημεία του παρελθόντος σε αναζήτηση κοινών συμβόλων, που θα σφυρηλατήσουν, όπως λέμε, την ομοψία και την ενότητα απέναντι στον κίνδυνο. Αυτή η συμβολική αξία που μπορεί να έχουν τα μνημεία είναι ένας από τους ρόλους που διαδραματίζουν στο κοινωνικό σύνολο.

Αλλες ψυχικές ανάγκες που μπορούμε να αναφέρουμε είναι η εμφύτη περιέργεια του ανθρώπου για τη διερεύνηση του χώρου και του χρόνου, η αγάπη για τα ταξίδι και τη γνωριμία με άλλους πολιτισμούς, σύγχρονους και παλιούς, η έντονη ρωτή του ανθρώπου να διευρύνει τους ορίζοντές του, και προς το παρελθόν και προς το μέλλον. Συχνή διαπίστωση μετά από μια επίσκεψη σ' έναν αρχαιολογικό χώρο ή μουσείο είναι η αισθητή πως η εμπειρία του χρόνου άλλαξε, σαν να ταξιδέψαμε.

Ένα ψυχικό αίτημα ίδιαιτέρα έντονο στην εποχή μας, προς το οποίο ανταποκρίνονται τα

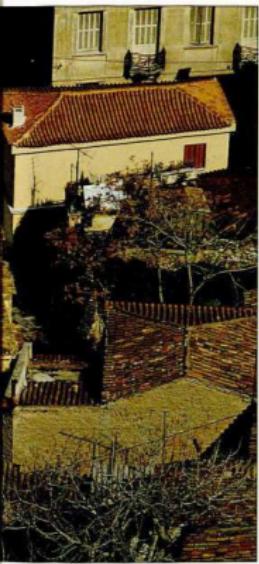

μνημεία, είναι και το αίτημα για ποιότητα. Σίγουρα η διάσωση μερικών μνημείων είναι θέμα τυχής. Άλλα για πολλά άλλα ήταν η ποιότητά τους που συντέλεσε στην αντοχή και τη διατήρησή τους, κερδίζοντας την προσοχή, την εκτίμηση και τον σεβασμό αλλεπάλληλων ανθρώπων γενεών. Στην εποχή μας, με δεδομένο το οικολογικό πρόβλημα, αλλά και την έντονη υποβάθμιση του γούστου και την ανάλογη υποβάθμιση του δομιμένου χώρου, «τα μνημεία είναι η τελευταία γραμμή μίμησας των μερακλήδων»⁶, κι αυτό ισχύει τόσο για την ποιότητα και το μεράκι της κατασκευής τους όσο και για το αρμονικό περιβάλλον που δημιουργούν γύρω τους ακόμη και σήμερα, ίδιως όταν η παρουσία τους στο χώρο διασωζει και κάποιου πρασινού. Ιδιαιτέρα στον αστικό χώρο, τα μνημεία που η ποιότεια έχει φροντίσει για τη συντήρηση και την ανάδειξη τους αποτελούν οάσεις (Εικ. 1), όπου ο σύγχρονος ταλαιπωρημένος ανθρώπος πρέμει και αναπνέει. Σχετικά με την ποιότητα κατασκευής, αξίζει να υπογραμμίσουμε ότι τα μνημεία δεν αποτελούν μόνο πηγή ιστορικής

και καλλιτεχνικής γνώσης, αλλά και τεχνολογικά επιτεύγματα, συχνά αξεπέραστα και αδιανότητα για την εποχή μας. Μάρτυρες μιας γνώσης και μιας παράδοσης, που σε πολλές περιπτώσεις έχει χαθεί, μπορούν να αποτελέσουν όχι μόνο καλλιτεχνική έμπνευση, αλλά και πηγή τεχνικής και τεχνολογικής αναζήτησης για τους σύγχρονους ερευνητές. Αυτό το έργον καλά και μπορούν να το εκτιμήσουν όσοι ασχολούνται με τη συντήρηση των μνημείων. Μόνον όποιος επιχειρεί να συντήρησε σωστά μια βυζαντινή τοιχοποιία καταλαβαίνει ποσο δύσκολη και επιτυχημένη είναι η κατασκευή της, αλλά και πόσα μυστικά κρύβει.

Η εκπαιδευτική αξία των μνημείων

Πολλά θα μπορούσαν να προσφέρουν τα μνημεία στην εκπαίδευση και τη μετεκπαίδευση όλων μας: του αρχιτέκτονα, του γλύπτη, του μηχανού, ακόμη και του σχεδιαστή βιομηχανικών προϊόντων. Κορυφαίοι καλλιτέχνες και δημι-

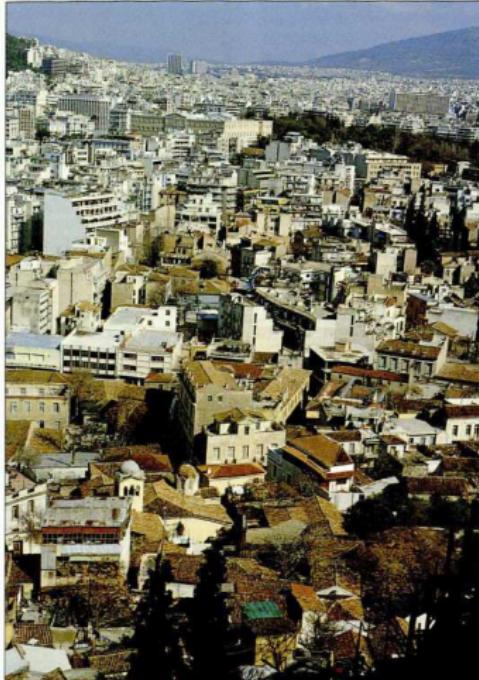
καία, δεν έχει μάθει να τα εκτίμα.

Άρα, όλες αυτές οι δυνατότητες, που υπάρχουν σε σχέση με τα μνημεία, για πόσους πραγματικά λειτουργούν στην κοινωνία μας; Για πόσους από μας έχει πραγματικό νόημα η ύπαρξη των μνημείων, έστω και των πιο αποσπασματικών και ταπεινών, και η αναγνωριστή τους ως σημείων ενός χαμένου ή χανομένου πολιτισμού, μιας γνώσης με την οποία μας συνδέουν, μιας ανθρώπινης δραστηριότητας που μπορεί να μας αφορά με ποικίλους τρόπους; Πού να βασίσεται κανείς το διάλογο με τον εγγειωμένο δόσο και ειλικρινή ιδιοκτήτη του οικοπέδου, που βρίσκεται θωράκια και κολονάκια στο οικόπεδό του και ρωτά, «γιατί δεν τα μαζώνουμε να ημάχασουμε, τι με νοιάζουν εμένα αυτές οι παλιότερες?» Ή μ' εκείνη, που αλλάζει τηλεοπτικό κανάλι μόλις εμφανιστεί αρχαιολογικό

ντοκυμανταίρ; Πώς — και για πόσους — θα μπορέσουν, λοιπόν, τα μνημεία να πάξουν το ρόλο τους στην κοινωνία, αν αυτός ο πολύτελευτος ρόλος δεν γίνει ευρύτερα κατανοητός και σεβαστός, γεγονός που θα έχει σημαντικές συνέπειες τόσο στην ποιότητα της ζωής των ανθρώπων όσο και στην τύχη των ίδιων των μνημείων;

Μνημεία και εκπαίδευση: μια σχέση αμφίδρομη

Αν θέλουμε ν' αλλάξει κάτι, να υπάρξει ένα αντίθερο στην παθητικότητα, την αδιαφορία, την εχθρότητα των πολιτών, αν θέλουμε μια πολιτική ανάδειξης, προστασίας και αξιοποίησης των μνημείων, που να μην επιβάλλεται απλώς από πάνω προς τα κάτω αλλά να συμβαδίζει με μια στάση ενδιαφέροντος των πολιτών, δεν φτανουν

ουργοί όλων των εποχών το ή-
έρεν αυτό και μαθήτευαν κο-
ντά στα μνημεία, σαν αυτά να
ήταν οι καλύτεροι δάσκαλοι.
Και δεν αναφέρομαι σε μια ε-
πιφανειακή μίμηση, μα απλή
άντληση μορφολογικών στοι-
χείων. Έχω στο νου μια ου-
σιαστική επαφή μαζί τους, χω-
ρίς την οίσητη που παρέχει η
φαινομενικά παντοδύναμη τε-
χνολογία της εποχής μας.
Αρκεί αυτή η επαφή, για να εμ-
ποτιστεί κανείς με την αισθη-
τη του μέτρου, της αρμονίας,
της σωστής συνθεσής, του
σεβασμού προς το φυσικό πε-
ριβάλλον και τα άλικα, να καλ-
λιεργηθεί το γούστο του και
να οδύνει τη ματιά του³.

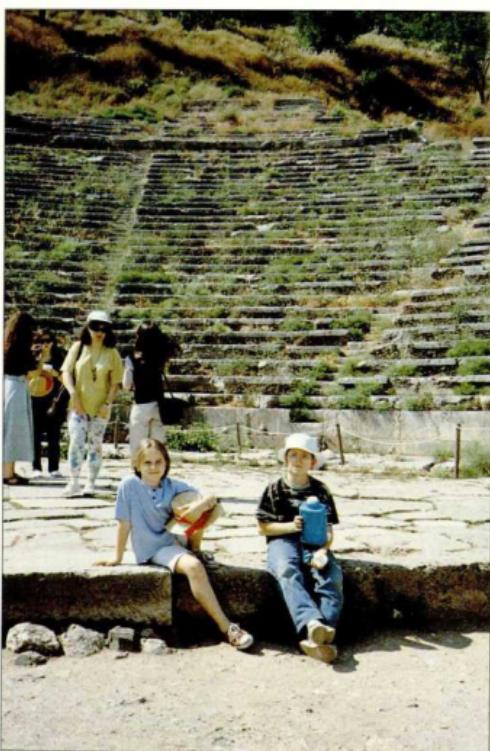
Η εκπαιδευτική δύναμη των
μνημείων είναι από παλιά γνω-
στή και γί' αυτό η μελέτη τους
αποτελεί ζωτικό στοιχείο σε
κάποιες Ανώτατες Σχολές, ό-
πως είναι η Αρχιτεκτονική, η
Σχολή Καλών Τεχνών, η
Φιλοσοφική. Μόνο που μεγάλο
τμήμα του πληθυσμού δεν
φτάνει στην ανώτατη εκπαι-
δευση ή δεν φτάνει σ' αυτές
τις σχολές, ή κι όταν φτάνει
και έχει τη δυνατότητα δεν επι-
λέγει τη σχετικά μαθήματα, που
προσφέρονται, γιατί δεν
τα θεωρεί χρήσιμα και αναγ-

Τα μνημεία, νησιδέρ
ποιοτήτας και οριονομικού
περιβάλλοντος στο σατικό
τοπίο.

τα λόγια, χρειάζονται βιώματα, χρειάζεται η καταλλήλη παιδεία. Και η παιδεία θέλει χρόνο, και πρέπει να αρχίζει νωρίς.

Όπως όλοι γνωρίζουμε, η παιδεία είναι συνάρτηση τόσο της οικογένειας και του περιβάλλοντος, όσο και της εκπαίδευσης. Κι εδώ, στο μέτωπο της εκπαίδευσης, νομίζω ότι είναι το σημείο που μπορεί και πρέπει να παρέμβει άμεσα η πολιτεία, έχοντας βάσιμες ελπίδες στη νέα γενιά θα έχει κάνει έγκαιρα αυτό που δύσκολα μπορεί να πετύχει η μετεκπαίδευση των σημερινών ενηλίκων. Μόνον η εκπαίδευση, από την πρώτη σχολική ηλικία, μπορεί να εθίσει τα παιδιά στη συναντηση με τα μνημεία, να τα εκθέσει στην επιδραστή τους, να τους επιτρέψει να χτίσουν μια βιωματική σχέση με το παρελθόν και να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις ώστε, ως αυριανοί πολίτες, να χαρούνται την παρουσία τους στο περιβάλλον, να την επιζητούν αντί να την αποφεύγουν, και να μπορούν να συνεργαστούν – στο μέτρο των δυνατοτήτων τους – με τους υπευθυνούς φορείς του κράτους για την προστασία τους και την αξιοποίησή τους.

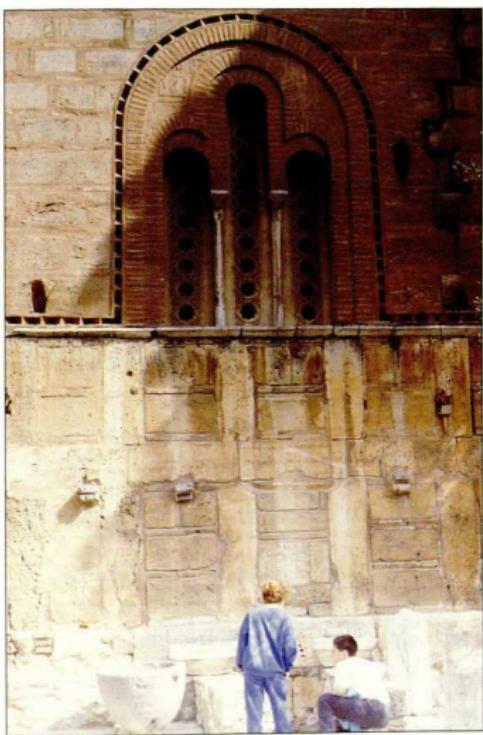
Πρέπει να τονιστεί ότι δεν προτείνεται εδώ ένα ακόμα μάθημα με εξετάσεις και βαθμούς. Τα μνημεία μπορούν να συνδεθούν με πλήθη μαθημάτων που ήδη διδάσκονται στο δημοτικό σχολείο, όπως Ιστορία, γεωγραφία, θρησκευτικά, μελέτη περιβάλλοντος. Αναφέρομαι κυρίως στην ανάγκη παροχής βιώματων στα παιδιά, με άξονα την επίσκεψη κάποιων μνημείων που βρίσκονται στο άμεσο περιβάλλον τους. Μια επίσκεψη με λίγη προετοιμασία από το δασκαλού αλλά και τα ίδια τα παιδιά, με κάποιο βοηθητικό φυλλάδιο, που ίσως μπορεί να επομέζεται από ειδικούς στο θέμα σε συνεργασία με τον σχολικό σύμβουλο της περιοχής και να αφορά την επισκεψιμότητα μνημεία της συγκεκριμένης περιφέρειας. Αυτού του είδους οι επισκεψέις δεν θα πρέπει να έχουν το χαρακτήρα μιας άσκοπης, αμηχανής και ανοργάνωτης περιδιάβασης, με μόνο της προτέρημα

την απόδραση από τη σχολική τάξη, αλλά μιας αναμενόμενης – λόγω της καταλλήλης προετοιμασίας – ανακάλυψης χώρων και πληροφορών, μιας περιπέτειας, ενός παιχνιδιού με στόχο. Μέσα από εναντίο περίπτωτο, που δεν θα θεωρείται περιττή πολυτέλεια για λίγους αλλά αυτονόητη και συχνή άσκηση στο πλαίσιο του σχολικού προγράμματος⁴, προκύπτει γνώση και έμπνευση για ένα σωρό δραστηριότητες, συζητήσεις και ψάξιμο με την επιστροφή στο σχολείο, δημιουργούνται κίνητρα για μάθηση ακόμα και σε παιδιά με μαθησιακά προβλήματα. Η δήμητρα στα βιβλία της δημοτικού σχολείου, κυρίως στα βιβλία της ιστορίας και των θρησκευτικών, έχουν πολλαπλασιαστεί οι εικόνες ιστορικών και αρχαιολογικών μνημείων (εδώ επιμένω ότι χρειάζεται η

επίσκεψη μνημείων της περιοχής, ώστε να μη δημιουργούνται στα παιδιά στερεότυπα μακριά από τη δική τους εμπειρία στη ζωή, όπως μνημείο = ο Παρθενώνας, και σχέτικο μνημείο = ο νερόμυλος του χωριού, το φυλακιό από την εποχή που πολέμησε ο πρόπαππος, η πέτρινη βρύση με την τούρκικη επιγραφή, κλπ.). Υπάρχουν λοιπόν οι ευκαιρίες και επιβάλλεται να συνδυασθούν όλες αυτές οι αναφορές και το καινούργιο πνεύμα των βιβλίων με άμεσα βιώματα. Αυτό είναι που λείπουν στα παιδιά και αυτά θα πηγάσουν από ενδιαφέρουσες επισκεψέις όχι μόνο σε μουσεία, όπως έστω περιστασιακά συμβιάνει ως τώρα, αλλά και σε αντιπροσωπευτικά μνημεία της περιοχής. Στο φυσικό τους χώρο, με τις πραγματικές διαστάσεις τους που δεν αποδίδονται από κα-

Οι εκπαιδευτικές διυπότεττες της επιφέρουν με τα μνημεία: διανοητική γνώση αλλά και βιώματα για όλες τις ισθησείς.

μιά εικόνα, με την ευκαιρία να διαπιστώθει το υλικό, το σχήμα και τη γεωγραφία τους (Εἰκ. 2). Ένα ξωκλήσι, ένα τμήμα από παλιό κάστρο μπορούν να αποτελέσουν θαυμάσια αφορμή για να μιλήσει κάποιος στα παιδιά για θέματα προσανατολισμού στο χώρο, γεωγραφία, εθίμων της περιοχής, να μιλήσει για φυσικά οχυρά, για ληστρικές επιδρομές, για μύθους σχετικά με τα ερείπια που σώζονται. Μπροστά σ'ένα μνημείο που σώζεται αριστερά, όταν έχουν την ευκαιρία να προβληματιστούν για τη χρήση των χώρων του, για τα επαγγέλματα, τις τέχνες και τις τεχνικές που επιστρατεύτηκαν για την κατασκευή του. Ακόμη και τα μαθηματικά μπορεί κανείς να διδάξει με αφορμή ένα μνημείο, καὶ το μάθημα ν' αφήσει αξέχαστες εντυπώσεις στα παιδιά, ίδιως αν πραγματοποιηθεί στο άμεσο

περιβάλλον του μνημείου⁵. Αναγνώριση γεωμετρικών σχημάτων σε μια βιζαντινή εκκλησία, εγγεγραμμένη σχήματα, μετρήσεις μεγεθών, αναλογίες, ορολογία που προκύπτει από την άνγκη να περιγραφεί ένα συγκεκριμένο μνημείο, νά μερικά από τα στοιχεία που μπορεί να υποδειχθούν πρόχειρα ως δραστηριότητες στα μια τέτοια επίσκεψη.

Πέρα από τα παραδείγματα αυτά, που υπαινίθηκαν μάλλον παρά περιέγραψαν αναλυτικά το τι μπορεί να κάνει ένας δάσκαλος με την ευκαιρία μιας σχολικής επισκέψεως στα μνημεία της περιοχής του, υπαρχουν δύο σημεία παιδαγωγικού ενδιαφέροντος που θέλω να επιστήμαν:

1. Την ευκαιρία που δίνουν τα μνημεία για τη γνωριμία των παιδιών με έργα τέχνης και μαστοριάς και την άμεση επαφή

μαζί τους, μέσα σε περιβάλλον ποιότητας. Στην Ελλάδα δεν υπάρχουν πολλές πινακοθήκες ή τοπικά μουσεία, ώστε να μπητούν τα παιδιά στην τέχνη. Αντίθετα, αρχαιολογικούς χώρους και ιστορικά μνημεία έστω και του πιο πρόσφατου παρελθόντος κάθε τόπος έχει να επιδειξει.

2. Ο θαυμασμός και το δέος που μπορούν να προκαλέσουν τα μνημεία στα παιδιά είναι συναισθήματα μέσα από τα οποία, όπως σημειώνει ο διάστημος παιδοψυχίατρος Bruno Bettelheim⁶, μπορεί να αναπτυχθεί μια γάνωση που να έχει νότημα και να πλουτίζει τη ζωή μας πραγματικά, επιτρέποντάς μας να υπερβαίνουμε τα όρια της καθημερινότητας. Επιπλέον, ο θαυμασμός για τα έργα των ανθρώπων στρέφεται τελικά και στον ίδιο μας τον εαυτό, μια που εμείς που θαυμάζουμε ανηκουμενικής στο ανθρώπινο γένος. Αυτό το συναισθήμα της αυτοεκτίμησης και της εμπιστοσύνης στις δυνατότητες του ανθρώπου είναι ένα πολύτιμο συναίσθημα για την ψυχική συγκρότηση των παιδιών.

Ποιοι και πώς. Προτάσεις και συμπεράσματα

Το σημείο, στο οποίο σκοτάφτει όποιος κάνει τέτοιου είδους προτάσεις, είναι η υλοποίηση τους. Ποιοι και πώς θα στήσουν μια γέφυρα ανάμεσα στα παιδιά και τα μνημεία; Στον τομέα αυτόν φαίνεται να υπάρχει μια αυξανόμενη τάση και στη χώρα μας να αναλάβουν οι αρχαιολόγοι – αλλά και άλλοι ειδικοί στο θέμα – τις ευθύνες τους απέναντι στην εκπαίδευση, στελέχωντας πρωτοβουλίες τόσο του υπουργείου Πολιτισμού όσο και των ιδιωτικών μουσείων για εκπαιδευτικά προγράμματα⁷. Δίνοντας νέο πνεύμα στις εκθέσεις, και γενικά αναζητώντας τρόπους για ευρύτερη και σωστή προβολή των μνημείων στο κοινό και ιδιαίτερα στα παιδιά και στους νέους. Ο ρόλος όλων αυτών των δραστηριοτήτων, που εγκανιάζουν και μια νέα σχέση

κράτους και πολιτών, είναι ιδιαίτερα σημαντικός και η μεγάλη ζήτηση τους από τα σχολεία δείχνει πόσο αναγκεί είναι και πόση ανταπόκριση βρίσκουν στα παιδιά και στους δασκάλους. Επίτιουμε ότι θα πολλαπλασιαστούν. Όμως, ο χαρακτήρας αυτών των προγραμμάτων δεν παύει να είναι περιστασιακός. Αφορά προς το παρόν ελάχιστες περιοχές της χώρας και αποτελεί μια φωτεινή εξαίρεση, όσο δεν εντάσσεται σε μια συνέχεια εκπαιδευτική. Εξάλλου, για ν' αποφασίσεις ένας δάσκαλος να οδηγήσει την τάξη του σ' ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα, να υποβληθεί στον κόπο της διοργάνωσης αυτής της επισκεψής, χρειάζεται ήδη να έχει κάποια ενημέρωση, καλή διάθεση, και φυσικά την ανάλογη δυνατότητα, που θα του παρέχεται από το αναλυτικό πρόγραμμα.

Γι' αυτό υποστηρίζω πως κλείδι για όλη τη διαδικασία που μπορεί ν' αλλάξει τη σάστη ευρυτέρων στρωμάτων της κοινωνίας απέναντι στα μνημεία είναι ο δάσκαλος του δημοτικού σχολείου και η ωστή προσεισμαστική του κατά τη διάρκεια των σπουδών του, καθώς και οι δυνατότητες επιμόρφωσής του στη συνέχεια. Ο δάσκαλος, με την ιδιαίτερα στενή σχέση που αναπτύσσει με τα παιδιά της τάξης του, με την παρουσία του ακόμα και στα πιο απομονωμένα χωριά, μπορεί να αποτελέσει τον καταλύτη για μια μεταβολή της σάστης της κοινωνίας απέναντι στο περιβάλλον και τα μνημεία, που αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα του. Πρέπει λοιπόν να του δοθεί η καταλήλη γνώση και εμπειρία σχετικά με τις εκπαιδευτικές δυνατότητες που κρύβει η υπαρξή των μνημείων.

Στη διάρκεια των σπουδών τους οι μελλοντικοί δάσκαλοι πρέπει:

1. Να έχουν την ευκαρία να διερευνήσουν τους τρόπους με τους οποίους τα μνημεία μάρα συνδέουν με το παρελθόν και μας πληροφορούν γι' αυτό, να συνειδητοποιήσουν τη σημασία τους για τη σημερινή ζωή και την εκπαιδευτική τους δύναμη.

2. Να γνωρίσουν οι ίδιοι χαρακτηριστικά μνημεία διάφορων εποχών και ταυτόχρονα να διδαχθούν μια μεθοδολογία προσεγγίστων των Ιστορικών μνημείων, μουσείων και αρχαιολογικών χώρων, ώστε να έχουν την αυτάρκεια να δράσουν χωρίς αμπηκαία όπου κι αν βρέθουν για να ασκήσουν το επάγγελμά τους. Αν σπάσει ο πάγος, αν έχουν αυτοπεποίθηση και ξέρουν ότι με λίγη προετοιμασία, ανέξαδα, έχουν στα χέρια τους ένα θαυματικό εκπαιδευτικό υλικό χάρη στα μνημεία της περιοχής, αν γνωρίζουν πού μπορούν να στραφούν για βοηθεία και συνεργασία, τότε και θα επιχειρήσουν να επισκεφθούν μνημεία και θα ανταποκριθούν ευνοϊκά σε ορες ευκαιρίες τους δοθούν είτε για επιμόρφωση είτε για την παρακολούθηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων που θα προσφέρθουν από τις αρμόδιες υπηρεσίες.

Προσπαθήσου να επισημάνω στοιχεία, που μας επιτρέπουν να ανιχνέψουμε την ύπαρξη μιας πολύ ζωτικής, αμφιδρομής σχέσης ανάμεσα στα μνημεία και την εκπαίδευση.

Τα μνημεία για να ζήσουν, δέσανται από αυτά διασώθηκαν και αξίζει να προστατευθούν και να διασώθουν αυτήν τη δεύτερη διάδορμη τους – πέρα

από την αρχική, που συνδέεται με τη δημοσιόγνωση τους – μέσω των κοινωνικών ιστών, για να μπορούν να ακτινοβολούν και να λειτουργούν μέσα σ' αυτόν ως κιβωτός πολιτισμού και ανθρώπινων αξιών, χρειάζονται την αγάπη και το σεβασμό του ευρυτερού κοινωνικού συνόλου. Αυτό μπορεί να επιπτευχθεί με την κατάληξη εκπαίδευσης από μικρή ηλικία. Με τη σειρά της η εκπαίδευση βρίσκεται στα μνημεία έναν θαυματικό συμμαχο.

Σημειώσεις

1. Το κείμενο αυτό, σε μια ποιήτικη μορφή, ανακοινώθηκε στο επιμελητηριακό διήμερο με θέμα «Ο κοινωνικός ρόλος των μνημείων», που διοργανώθηκε το Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδος και το Ελληνικό Τμήμα του ICOMOS (International Council on Monuments and Sites), Αθήνα 1-2 Δεκεμβρίου 1993.

2. «Η καρότσα» να θυμάστετο το παρελθόν μας και να ταυτίζεται μ' αυτό δίνει σπουδή υπέρ των νόμων, σκοπού και αξιών» (D. Lowenthal, *The Past is a Foreign Country*, Cambridge University Press, Cambridge 1985, σ. 41-46).

3. Για τη δύναμη των μνημείων ως συμβόλων βλ. και W.D. Lipe, *Value and meaning in cultural resources*, στο H. Cleere (ed.), *Approaches to the Archaeological Heritage. A Comparative Study of World Cultural Resource Management Systems*, Cambridge University Press, Cambridge 1984, σ. 1-11.

4. Ν. Δεληγούρης (διδασκόμενη εργασία).

5. Χαρακτηρίζεται το παρόντοντας «αρχεγόντα του αώνα» Le Corbusier, όπως αποκαλύπτεται σε κείμενα του σχετικά με τα ταξίδια του στην Ελλάδα. Ή. Le Corbusier, Κείμενα για την Ελλάδα, την αρχαιογραφία και Σεράρια, ΑΙΓΡΑ, Αθήνα 1987. Η ανακάλυψη τους το Παρθενώνα και της Αρκτούρου δύο και της αρχιτεκτονικής των κυλιόδιπλων σπηλιών αφήνουν ανεξίτημα σημάδια στο πνεύμα και το έργο του.

6. Για τη σημασία της συστηματικής απορρήσης των μνημείων της πολιτιστικής κληρονομίας στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα των σχολείων ως βλ. H. Cleere, *World cultural resources management: problems and perspectives*, στο H. Cleere, σ. 128, και H. Cleere, *Archaeological Heritage Management in the Modern World*, Unwin Hyman, London 1989, σ. 9.

7. Ας μη ξεχάσουμε ότι πολλά από τα μνημεία αποτελούνται από την ανάγκη να λύσει ένα κατασκευαστικό πρόβλημα.

8. Bruno Bettelheim, *Children and Museums*, στο *Reflections and Recollections*, Penguin, London 1992, 141-148. Η ελληνική μετάρρυθμηση του δουκιού «Παιδιά και μουσεία» δημοσιεύεται στο Περιοδικό Τομή 301, τεύχ. 7, Δεκ. 1993, σ. 58-64.

9. Για τη εκπαιδευτική προγράμματα των ελληνικών μουσείων και δραστηριών αρχαιολογικών χώρων καθώς και για τις μουσειοβιβλιούς με εκπαιδευτικό υλικό που διανείχονται στα σχολεία, βλ. το σχετικό αφίσαριμο του περιοδικού Αρχαιολογία, τεύχ. 38 (1991).

Monuments and Education: The Contribution of Teachers

B. Vemi

The knowledge of monuments and their essential relationship with people, which however requires a proper education, is necessary in order their role in society to be better understood. The evaluation of their significance will thus affect both the quality of life and the destiny of the monuments themselves. Therefore, education is asked to undertake a crucial responsibility towards the realization of this purpose, and has to commence its efforts already from its early grades. The protection and elevation of the monuments by the state is not sufficient, if the citizens do not consciously participate in the actual protection and «use» of the monuments of their cultural heritage. The creation of a closer relationship between monuments and education – especially the Elementary one – will not only turn to the profit of the monuments but also to that of the educational procedure; the latter can approach the monuments as a factor which can make teaching much more interesting and effective, provided that the proper knowledge for their utilization is available. The key for all these educational potentialities that the monuments can supply is the efficient preparation and training of the teachers during their university studies.